

הלכות ברכת הפרות בימן רמו רמו

באר הגולה 256

בשעת הלמוד, יאכל בשעה שהם מברכין (טו) לפטר את עצמן, פיון (טז) דבני חנוך הם (ס) עונים אחריהם אמין, הן בשעה (יז) שאומרים ההפסדה בבית הנכנסת: ד' כל המברך (יח) ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים (יט) לשוא, וזהו הוא (כ) בנשבע (ו) לשוא (כא) *ואסור לענות אחריו אמין:

ז טור בשם פרוש
הראב"ד ח' ש"י שם
ט ומבי"ם שם

רטז דיני ברכת הריח, ובו י"ד סעיפים:

א ברכות מג (א) אסור להנות (ב) *מריח טוב (ג) עד שיברך (ד) קדם שירית,

באר היטב

שערי השוכה

(ס) עונים אחריהם. ומ"מ אינו יכול להוציא הגדול: (ו) לשוא. ואסור לגרס ברכה אחרת בשכח להפטר בברכה א'. ומה"ט אסור לשיח בין שחיטה לשחיטה. ובשבת אם הביאו לו פרות תוך הסעודה, יוכל להניחם עד אחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה, ובשבת מותר לגרס ברכה להשלים ק' ברכות, של"ה. ומה"ט גלאנטי" ס"י לח כתב דבשבת יוכל לצוות לבגדי ביתו שלא להניח לפניהו כל הפרות בבית אחת, וכנה"ג בשם ספר הדבורות אסור להרבות בברכות אפילו אם מצוה שלא יביאם לפניו, ע"ש וצ"ח מ"א:

ובכלל דבריהם כתובים בסא"ס, קורא בברכה במקרא האזכרה בבריתא, וכתב שכן היה מנהג קר אבי ח"צ ז"ל:

שחיטה לשחיטה. ובשבת אם הביאו לו פרות תוך הסעודה, יוכל להניחם עד אחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה, ובשבת מותר לגרס ברכה להשלים ק' ברכות, של"ה. ומה"ט גלאנטי" ס"י לח כתב דבשבת יוכל לצוות לבגדי ביתו שלא להניח לפניהו כל הפרות בבית אחת, וכנה"ג בשם ספר הדבורות אסור להרבות בברכות אפילו אם מצוה שלא יביאם לפניו, ע"ש וצ"ח מ"א:

(כ) מריח טוב. עין הלק"ט ח"א סימן קצו. דבר שאסור באכילה ולא בהנאה כסוד לתרית בו אפילו לכתחלה, תשובת אמונת שכוואל סימן מה, וצ"ח הלק"ט

משנה ברכה

באור הלכה

שחרי על-ברכת אנו צריכים ללמוד עמהם כדי לתנכם בלמוד התורה ובקידם המצוות (ויכח) דכתיב "ולמדתם אתם את בניכם" (גו'). ודוקא עם התינוק מותר להזכיר את השם, (יח) אכל גדול בשעה שלומד הברכות בגמרא אומר בלא הזכרת השם⁽¹⁶⁾, (טו) ורק בשלומד הפוסקים הנזכרים בתלמוד רשאי לאמנן כמו שהם כתובים עם הזכרת השם⁽¹⁷⁾: (טו) לפטר וכו'. כגון שמברך הברכות בזמן דרך חנוך: (טז) דבני חנוך הם. משמע דעל ברכה שמברך על אכילה וכהאי גוונא קדם שהגיע לחנוך, אין לענות אמין עליה⁽¹⁸⁾ [פריימגדים בחדישיו על ברכות]: (יז) שאומרים

ההפסדה. ורצה לומר, שצד קורין בתורה ובנביאים ומברכין לפניהם ולאחריהם, וצריך לענות אמין עליהם: ד' (יח) ברכה שאינה צריכה. כגון שמברך בתוך הסעודה על דברים (טו) שנפטרו כבר על-ידי ברכת 'המוציא', דיו הברכה שלא לצורך היא כלל. (יז) ועוד כתבו הפוסקים, דאפילו אם עכשו לא היה הברכה לבטלה, גם-כן היא לפעמים בכלל ברכה שאינה צריכה, (יט) כגון אם שלחנו ערוף לפניו ונדעתי לילך ולטל ידיו ולאכל, ולוקח קדם הנטילה ומברך על דברים שדעתו לאכלם בתוך הסעודה⁽¹⁹⁾, גם זה אסור⁽²⁰⁾, דגורם ברכה שאינה צריכה⁽²¹⁾; וכל-שכן המפסיק בין הברכה לעשייתה⁽²²⁾, דגורם שתתבטל הברכה הראשונה לגמרי, בדיא אסור. וצ"ח לעיל בסימן מו במשנה בדיא סעיף קטן יד ובמגן אבנכם בסימן זה לענין השלמת מאה ברכות בשבת⁽²³⁾: (יט) לשוא. ורצה לומר: אף שהוא מברך בסדר נסח הברכה בדרך הודאה ושבח⁽²⁴⁾, פיון שאינה צריכה, וכל-שכן אם הזכיר שם השם לבטלה, חס ושלום, (יט) ולא דוקא שם של ארבע אותיות, הוא הדין שארי השמות גם-כן בכלל אסור הנה⁽²⁵⁾. והוא הדין אם הוציא השם בלשון לעז לבטלה⁽²⁶⁾, דהיינו שלא בדרך שבח והודאה, גם-כן יש אסור (אחרונים). כתב האלה רבה בשם ספר חסידים: אם תשמע שתברך מזכיר השם, אל תכנס תוך דבריו לומר עשה לי כך וכו', שחרי על-ידיה ישתק לשמע דבריו, ואם גורם שיוציא שם-שמים לבטלה, אכל אם תשמע שתברך הזכיר שם השם לקלל את חברו, או מפסיק דבריו, כי נקטא בשיקלל: (כ) בנשבע לשוא. הוא לשון הרמב"ם, ומקורו מזה דאיתא בגמרא: כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום "לא תשא" (כא) שם⁽²⁷⁾. ומכל מקום דעת כמה ראשונים דעקר האסור הוא מדרבנן, כיון שהוא מזכיר בברכה דרך שבח והודאה, וקרא אסמכתא בצלמא, אכל אם הוא מזכיר להשם, חס ושלום, לבטלה בלא ברכה, לכלי עלמא יש בו אסור תורה, שהוא עובר על מצות עשה ד"את ה' אלהיך תירא", שהיא אזהרה למוציא שם-שמים לבטלה, כדאיתא בהמורה נרדך ד' 30, כי זהו מקלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי אם בדרך שבח והודאה מה שמחביא, אכל לא לבטלה. ומכל מקום, (כ) בין לדעת הרמב"ם ובין לשאר פוסקים, אם נסתפק לו על איזה ברכה אם ברך או לא: אם הוא דבר שהוא דאורייתא, חוזר ומברך⁽²⁸⁾, ואם הוא דרבנן, לא יחזור ויברך⁽²⁹⁾, (כא) ומשמע ממה אחרונים דאסור יש בדרך לחזור ולברך. (כג) כתבו האחרונים, דאפילו יש ספק-ספקא להצריך ברכה, כגון ספק אכל כזית או לא, ואם תמצ' לומר לא אכל, שמא הלכה דעל בריה אפילו פחות מכוזת מברכין, אפילו הכי ספקו להקל ולא יברך⁽³⁰⁾:

(כא) ואסור לענות אחריו. דלא צריך מתינוק שמזכיר השם דרך למודי, דלא עשה אסור בהזכרתו, ואפילו הכי אין לענות אמין אחריו דאין שם ברכה עלה, כל-שכן זה דעשה אסור, דהוציא שם-שמים לבטלה [הגרא]:
א (א) אסור להנות וכו'. וכמו שאסור להנות באכילה ושתיה עד שיברך⁽³¹⁾, ואסמכתא בש"ס אקרא, דכתיב "כל הנשמה תהלל יה", דמשמע שאף הנשמה תהלל על הנאתה, ואינהו דבר שהוא הנאת הנשמה בלבד, הוי אומר זה הריח: (ב) עד שיברך. הברכה המבארת לקמה בסעיף ב: (ג) קדם שירית. דכענין עובר לעשייתו, (ד) וכמו באכילה וישאר מצות. פתחי האחרונים, (כ) דאם שכח

שער הציור

(יז) מגן אברהם ואלהיה רבה והנר"ו ושערי-תשובה, ולא צינע"ץ: (טו) פריימגדים ושערי-תשובה: (טז) ברכות לג ע"א: (יח) כגון-אברהם: (יט) מגן אברהם בסימן ריא סעיף קטן ט, ע"ש. והוא הדין אם יש לפניו שני דברים שניכיל לפטרם בברכה אחת והוא מברך על כל אחת⁽²⁴⁾ [אחרונים]: (יט) תשובת הריב"ש: (כ) עין הטעם בפריימגדים: (כא) עין בפריימגדים בפתחתה ובחיי"אדם בכלל ה בנשמת-אדם, ובאמת משמע מכמה פוסקים דיש אסור בדרך, ונראה לי הטעם, דמשום דאסמכתא דבר אילא תשא, שהלאו הנה חמיר משאר לאוין, כדאיתא בשבועות ל"ט, ע"ש, דהש"ב לא בגדל חמיר פתחי בריאות ומינות בית-דין, וגם גדל ענינה עין שם בגמרא, לכן אפילו ספקא חמיר משאר ספקי דרבנן ואסור לתחמיר מספק: (כג) חיי"אדם בכלל ה, ותפריימגדים בפתחתה להלכות ברכות גם-כן מצדד קצת כן: (ד) טור: (ה) אלהיה רבה ופריימגדים ופני-אברהם:

הלכות ברכת הפירות סימן רטו

ביאורים ומיסופים המשך

ומי"מ לא יכרך מספק אלא ברכת 'אשר בחר בנו' שהיא המעולה שבברכות. אמנם לכתחילה עדיף שיבקש מאחר שיוציאו בברכות התורה, או שיכון לפטור עצמו באהבה רבה וילמד תיכף לאחר התפילה.

(33) אכן בשעה"צ לעיל (סי' רז ס"ק ח) משמע שבמקום ספק כפיקא אפשר לברך. [וראה הליכות שלמה תפלה פכ"ב הע' 91].

[ביה"ל ד"ה ואסור]

מכל מקום אין אסור⁽³⁴⁾ אם עונה עליה⁽³⁵⁾.

(34) אמנם, לענין עניית אמן על ברכת 'על מצות תפילין', הסתפק הפמ"ג (סי' כה א"א ס"ק ו) האם לענות, מפני שברכה זו היא ספק ברכה לבטלה, וכן כתב הקיצור שו"ע (סי' י ס"ד) שמטעם זה טוב לברך ברכה זו בלחש, כדי שלא יכנס השומע לספק האם צריך לענות אמן. וביאר הגר"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ד אות ח), הליכות שלמה תפלה פ"ד סי"ט ודה"ל אות כז) שאף שמעיקר הדין מותר לענות אמן מספק (במבואר כאן), ואם כבר שמע שברכו ברכה זו יש לענות אמן, מ"מ עדיף לא להיכנס בקום עשה לחשש אמן לבטלה ולברך בלחש [ורק המברך עצמו מברך מספק, מפני שלא לברך במקום שצריך לברך הוא ג"כ שלא כדין, ומעיקר הדין אנו נוקטים שצריך לברך].

ולענות אמן על נשים המברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, כתב לעיל (סי' קכד ס"ק מז) שאפשר לענות, ומשמע שאינו חיוב, וכן מפורש בפמ"ג שם (א"א ס"ק יד, שהוא מקור דין זה) שאינו חובה [וראה ביה"ל לעיל סי' קצ ס"ד ד"ה יטעם, ושרת שבט הלוי ח"י סי' מה].

ולענות אמן על ברכת חרש שאינו שומע ואינו מדבר, כתב בש"ת שבט הלוי (ח"י סי' מה) שאף שמבואר בפמ"ג (שם) שאין עונים אחר ברכתו אמן [כשממלא קצת בשפתיו כעין ברכה], מ"מ כשלימדוהו איך לדבר, מותר לענות אחריו אמן, שאף שלדעת המחזיקים שיק אין מה שלימדוהו מועיל, דינו כשוטה, מ"מ לדעת הרב"ה חיים דינו כפקח, ועל כן מספק אפשר לענות אחריו אמן.

(35) משמע שסיום הברכה למנהיגינו שחיותמים בלא שם ומלכות אינו לאחר אמירת 'ברוך חי העולמים' [שאל"כ מדוע אין לענות אמן]. וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (שרת רבבות אפרים ח"ז סי' כז) שמעיקר הדין סיום הברכה היא קודם למילים 'ברוך חי העולמים' אחר המילים 'נפש כל חי' [שהרי בגמ' לא הובא הסיום, ורק רבנו יונה כתב שיש לומר כן לכתחילה כדי לצאת דעת הירושלמי שסיים בא"י חי העולמים], ושנכון מטעם זה לומר 'ברוך חי העולמים' במהירות, כדי שהאמן שיענו יהיה בתוך כדי דיבור לנפש כל חי. והגר"מ פיינשטיין עצמו נדג (שם) לענות אמן לאחר נפש כל חי [וראה ספר חיכו ממתקים עמ' ר]. ויתכן שכונת הביה"ל היא, שתוספת המילים 'אתה ה' בחתימה נחשבת כשינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכה, ומגרעת בכל הברכה, כמבואר בתהלה לדוד (סי' רז ס"ק א), ועל כן א"א לענות אחריו אמן לפי הדעה שאין לחתום בה.

סימן רטז

דיני ברכת הרי"ח

[משנ"ב ס"ק א]

יכמו ש'אסור להנות באכילה ושתייה עד שיכרך⁽³⁶⁾.

לבטלה, כדאיתא בתמונה [דף ד' 30] וכו', דבר שהוא דאורייתא, חוזר ומכרך⁽³⁷⁾, ואם הוא דרבנן, לא יחזור ויכרך⁽³⁸⁾, וכו', אפילו הכי ספקו להקל ולא יכרך⁽³⁹⁾.

(28) ואף אם בירך על דבר המחויב בברכה שאינו אסור בעצם, אך הוא אסור על עצמו דבר זה בגדר וכדו', כתב לעיל (סי' קצו ס"ק ב) שאין לענות אחריו אמן.

ואף מי שמחויב לברך ברכה, אלא שאומרה בשעה שאסור לאומרה, כגון שמתפלל כשהוא נצרך לנקביו, כתב בביה"ל לעיל (סי' צב ס"א ד"ה ודה) שכיון שגזרו חז"ל שאין להתפלל כך ותפילתו תועבה, אם כן כל ברכותיו הן לבטלה ויש בזה משום 'לא תשא'.

(29) ומי שבירך ברכה שאינה צריכה, כתב השו"ע לעיל (סי' רז ס"ז) שאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' [במבואר בירושלמי ברכות פ"ז ה"א], וביאר החזו"א (אורח סי' קלו ס"ק ו), שאף שגם בתחילה אמר בדרך שבה וחודאה וא"כ מה תיקן במה שאמר 'ברוך שם', מ"מ הואיל ואסור חז"ל לברך ברכה שאינה צריכה, תיקנו לומר 'ברוך שם' להראות שזה אסור ונחשב כאילו הוא מוציא שם לבטלה.

ולענין שעת אמירת 'ברוך שם', כתב הח"א (כלל ה ס"א) שיש לאומרו תיכף ומיד לאחר שבירך, וכמשמעות דברי הרמב"ם (פ"ב משבועות ה"א), מואידך האשל אברהם (בוטשאטש, סי' כה ס"ה) כתב שמה שכתב השלי"ה שיש לאומרו מיד, אין זה אלא מדת חסידות שלא להתעכב כדי שלא ישכח לאומרו וכדי שיראה שנאמר על הברכה, אך אם לא אמר מיד יכול לאומרו אף לאחר זמן. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ז) בשם כמה אחרונים, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה עמ' נג). ודעת הגר"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ד סי"ז) כתב שאם עוסק עדיין באותו ענין יכול לתקן באמירת 'ברוך שם', אך משסיים, אין התיקון מועיל. והקצות השלחן (סוף ח"א הערות על סי' ה ס"ג) כתב שלכתחילה יש לאומרו בתוך כי דיבור, אך בדיעבד יכול לאומרו אף לאחר מכן.

ובמקום שמסופק אם צריך לברך, כתב המשנ"ב לעיל (סי' כה ס"ק כא) שא"א לברך ולומר מיד אח"כ 'ברוך שם', מפני ש'ברוך שם' אינו תיקון גמור לברכה לבטלה, ורק לענין ברכת תפילין של ראש, שמעיקר הדין אנו נוקטים שצריך לברך עליהם, אלא שיש חולקים, מותר לומר 'ברוך שם' כדי לצאת מידי כל קפקא.

(30) בחילוק המקרים, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מה) שיש בכך ד' דרגות: [א] מציא שם שמים לבטלה שלא בדרך ברכה, עובר בעשה מן התורה. [ב] בירך ברכה שאינה צריכה, לשיטת הרמב"ם עבר בלאו דלא תשא מן התורה, ולשיטת תוספות הוא רק איסור דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. [ג] גורם ברכה שאינה צריכה, כגון שלא פטר עצמו בברכה קודמת על ידי שעשה הפסק, עובר רק איסור דרבנן. [ד] בירך על טפל במקום שיש עיקר ולמעשה לא נפטר בברכתו, ראה לעיל סי' קסח ס"ק מג], אין בו איסור.

(31) והיינו כשהברכה עצמה דאורייתא כגון ברכת המזון, אבל לגבי ספק במצוה שהיא מדאורייתא אבל ברכתה מדרבנן, כתב לעיל (סי' סז ס"ק א ו-ד) שאף שחייב לעשותה מ"מ לא יברך. אמנם במסתפק אם קרא קריאת שמע וברכותיה, חחר אף על הברכות אף שהם מדרבנן, כיון שכך היתה התקנה שכל זמן שקורא חייב לקרות כעיקר התקנה ובברכותיה.

(32) לגבי ספק אם בירך ברכות התורה, כתב לעיל (סי' מז ס"ק א) שחוזר ומברך כיון שהרבה ראשונים סוברים שחיובן מדאורייתא,

הלכות ברכת הפרות סימן רמז

ביאורים ומוספים המשך

יכול לברך ולהוציא גם בברכת הבשמים, ראה לקמן סי' רצז ס"ה.
והמריח כושם כדי לקבוע אם מעוניין לקנותו, דורה הגר"ח פ
שיינברג (וזאת הברכה בירור הלכה סי' מד אות ב) שאינו מברך,
מפני שדומה הדבר למי שטועם תבשיל ופולטו. מאידך דעת הגר"י
פישר (שם) שצריך לברך שהרי למעשה הריח כרגיל.

(1) ואם מסופק אם ביכולתו להריח, או אם יש במין זה ריח, כתב
הבן איש חי (שנה ראשונה ואתחנן אות ב) שרשאי לנסות להריח
קודם הברכה. וכן כתבו הכף החיים (ס"ק ג) והקצות השולחן (סי'
סב ברה"ש ס"ק א).
ולגבי מי שאין לו חוש ריח ומוציא אחרים ידי חובת הבדלה, אם

הלכות ברכת הפירות סימן רטו

ביאורים ומוספים

בורא פרי העץ [ראה מה שכתבנו לעיל סי' רד ס"ק ז], מ"מ המריח בו, מברך עליו בורא עצי בשמים.

[משנ"ב ס"ק ז]

והנפקה פוסקים מתירים אפילו לתת בקנרת, דאזלינן ביה השתאף. (9) ובביאור הדעות בזה, ראה מה שכתב החזו"א (בכורות סי' טז ס"ק טו).

[משנ"ב ס"ק ח]

ראוי לאכילה. כצאתו ונפוח, או פריצתו שמריח בית טוב⁽¹⁰⁾. ולגבי הפירות שבזמננו, שבדרך כלל אין ריחם חזק, הורו הגר"ז אויערבך (הליכות שלמה תשרי פ"ה ע"ה 144) והגר"ש אלישיב (וזאת הברכה עמ' 174) שבאופן שכתב הדבר שיש בהם ריח מספיק חזק, כגון שהיו הפירות בבמות גדולה במקום סגור, ועתה פותח את הכיסוי שלהם, מברכים על ריחם.

ופרחי הפירות, כתב הכף החיים (סי' כה-כו) בשם כמה פוסקים שמברכים עליהם עצי בשמים, כיון שעדיין אינם פרי. אך משעה שנעשו פרי, אף שלא נתבשלו ונעשו ראויים לאכילה עדיין, מברכים עליהם הנותן ריח טוב בפירות.

ולגבי קליפות של פירות, כתב המחזיק ברכה (ס"ק ד) שיש אחרונים הסוברים שמברכים עליהם ברכת 'הנותן ריח טוב'. אמנם דעתו היא, שאינם נקראים פרי. ולכן יש לברך עליהם 'בורא מיני בשמים'. וכן כתב בדג' רעקא (על השו"ע) בשם הפמ"ג לגבי קליפות תפוזים, שאף שראויים הם לאכילה מ"מ יש לברך עליהם 'בורא מיני בשמים', כשם שבברכת אכילתם מבואר לעיל (סי' רב ס"ק לט) שיש לברך מספק 'שהכל' [ובדעת תורה (סוף סעיף זה) כתב, שלא מצא זאת בפמ"ג]. ודעת הקצו"ש (סי' נח ס"ו), שמברך עליהם 'בורא עצי בשמים', משום שבדיעבד גם על פרי גמור נראה שיוצא בברכה זו. והערוך השולחן (סי' ד) כתב, שמברכים 'הנותן ריח טוב' גם על קליפת הפירות.

[משנ"ב ס"ק ט]

'הנותן ריח טוב', משמע שצריך לומר "אשר נתן" בלשון עברה⁽¹¹⁾. (11) ובדיעבד, אם בירך על ריח הפירות 'בורא עצי בשמים', כתב הקצות השולחן (סי' סב בדה"ש ס"ק ט) שלא יצא, מאירך, הקצו"ש (סי' נח ס"ו) כתב שיוצא, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ו תשובה ג) שיוצא בדיעבד, מפני שהפרי בכלל העץ הוא [וציון שכן מבואר בשו"ע להלן סי' ה]. וראה משנ"ב להלן ס"ק לב. וכן דעת הגר"ח פ"י שיינברג (וזאת הברכה עמ' 174).

(12) ולגבי ברכות השחר, מבואר בשו"ע לעיל (סי' מו ס"א) ובמשנ"ב שם (ס"ק כה) שמברך בלשון 'הנותן לשכוי בינה', ודלא כשיטת הגר"א המובאת במעשה רב (אות יא) שיש לברך "אשר נתן לשכוי" בלשון עבר. אכן לענין מה שכתב השו"ע (שם) שמברך 'המכין מצעדי גבר', כתב במשנ"ב שם (ס"ק ז) שבאגודה כתוב לומר 'אשר הכין'.

[ביה"ל ד"ה המוס"ק]

כיון דגם ביחוד הוא רק טעם המכשיל שמריח מחמת טובו ושקנו וכדומה, נבדאיש לש לחש שמא יבוא לאכילה⁽¹³⁾.

(13) וכן להריח פת חמה שאופה נכרי בפסח, כתב בביה"ל לקמן (סי' תמג ס"א ד"ה אפילו) שאסור מטעם זה [בנוסף לטעמים אחרים שהביא שם] שיש לחוש שמא יבוא לאכול, ובפרט שאינו בודל מהחמץ בכל השנה. וכן כתב האלף למטה (סי' תרכב ס"ק ב) לגבי המשך בעמוד הבא

[משנ"ב ס"ק ז]

דלא תקנו ברכה אחרונה רק באכילה ושתיה ולא בריח, שהנחה מועטת היא⁽²⁾.

(2) ולגבי ברכת 'שהחיינו' על ריח המתחדש משנה לשנה, כתב לקמן (סי' רכה ס"ק טז) שנחלקו הפוסקים אם לברך, ונהגו שלא לברך.

[משנ"ב שם]

דונקא אריח תקנו חכמים ברכה ולא אקול ריחה לומר, בשומע קול נעים, שאין בו ממש, וכן לא תקנו ברכה אחרונה וכדומה⁽³⁾, משום דאין נקנסין לגוף⁽⁴⁾.

(3) וכן הוא לגבי הטעם את התבשיל ופולטו, וכן לגבי המעשן, שכתב לעיל (סי' רי ס"ק יז) בשם האחרונים שכיון שאינו בולעם אין צריך לברך.

(4) וכן לגבי ברכה על ההנאה מהאש, כתב המג"א (ס"ק א) שאין לברך [מלבד במוצ"ש שהוא זמן ברייתו] משום שאין בה הנאה לגוף.

[שעה"צ ס"ק ג]

ודמי למאן דנתפסל המזון במצי' דאפד ברכתו⁽⁵⁾.

(5) ולפי טעם זה שלאחר שהתעכל בטלה כבר טובחו ואינו ראוי לברכה, הקשה החזו"א (א"ח סי' כח ס"ק ד) שהרי אמרו בגמרא (יומא עה, ב) שהמן היה נבלע באיברים בלי עיכול, והרי מוכח במסכת ברכות (מח, ב) שעל המן ברכו ברכה אחרונה, ולפי זה אף על בושם יש לברך אחריו. אלא הכריח החזו"א שהטעם שאין מברכים אחר הבושם, הוא כמו שפירש רש"י (נדה נב, א ד"ה ריחני) לפי שאינו חשוב לא תיקנו בו חכמים ברכה.

[ביה"ל ד"ה מריח טוב]

ובין קשהו צדן מהו בראיין⁽⁶⁾ וכו', והבשמים הפריחין⁽⁷⁾.

(6) ולהריח בשבת בעודן מחוברים, כתב בשו"ע לקמן (סי' שלו ס"י) שדבר שאינו מאכל מותר, אבל פרי שהוא אוכל אסור, שמא יקרוץ אותו לאוכלו. וכתב במשנ"ב שם (ס"ק מח) שיש מחמירים בזה, ושהא"ר כתב שהעיקר כשו"ע.

ואף בדברים שאינם דברי מאכל, כתב הרמ"א שם (ס"א) ובמשנ"ב ס"ק טו (ומח) שאם הם קשים אסור לטלטלם ביד, ורק ברכים התירו.

(7) לגבי בשמים הגדלים בשדה או בגינה, צידד החזו"א (א"ח סי' לה ס"ק ז, וראה שונה הלכות דין ג) שלא יברך אלא כשנוטלם בידו או כשמתקרב להריחם שנראה כנוטלם ביד, אבל אם רק בא לגינה אינו מברך, שהרי הם כבשמים המונחים בחדר, ולפי דעת הגר"א יש לפקפק אם אפשר לברך אף כשנוטלם בידו. אלא שיתכן שכל בשמים עשויים לכך שיכואו לגן ויתענגו בריחם, והרי הם כמונחים בחנות של בשם. והקצות השולחן (סי' סב בדה"ש ס"ק יח) ושו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה לו) כתבו שגינה הסמוכה לבית נעשית להריח, ולכן הנכנס לשם מברך. אבל שדות פרחים שמחוץ לעיר, שמטרתם לתולשם ולמוכרם, אין לברך עליהם אלא אי"כ נוטלם בידו להריחם.

[משנ"ב ס"ק ו]

אף-על-גב דלאו עץ גמור הוא, דרפיק, מפל מקום פיון דמוציא עליו מעצו, מברך 'בורא עצי בשמים'⁽⁸⁾.

(8) ואילו הגדל בעציץ שאינו נקוב, כתב הקצות השולחן (סי' סב בדה"ש ס"ק ד) שאף שהח"א הסתפק האם מברכים על אכילת פרי

הלכות פרשת הפרות סימן רמז

בְּאֵר הַגּוֹלִיָּה

קכט

ב שֶׁב מִד וְנִגְה נֹא
ג בְּרֻכּוֹת טג
(*) (שְׁקוֹרִין בְּפֹאֲלֻנְיָא
פִּיז"ם) ד שֶׁם

(ד) בִּאֲבָל לְאַחֲרָיו (ג) [נ] אֵין צְרִיךְ לְכַרֵּךְ כְּלוּם: ב (ה) אִם זֶה שֵׁיוֹצֵא מִמֶּנּוּ הָרִיחַ עֵץ (ו) או מִן עֵץ מִכְרֵךְ בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׁמִים, וְאִם הוּא עֵשֶׁב מִכְרֵךְ בּוֹרֵא עֲשָׂבִי בְשָׁמִים, וְאִם אֵינוֹ לֹא מִזֵּין עֵץ וְלֹא מִזֵּין עֲשָׂב, (ז) כִּמוֹ (ג) *הַמּוֹסֵק, מִכְרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׁמִים. וְאִם הִיָּה פְרִי (ד) רִאשִׁי לְאַכִּילָה מִכְרֵךְ (ט) הַפּוֹתֵן רִיחַ טוֹב בְּפִרְתּוֹ. וְהֵגִי מִלִּי *כְּשֶׁשָּׁטְלוּ לְהִרִיחַ בּוֹ (י) *אוֹ לְאַכֵּלוֹ וְלִהְרִיחַ בּוֹ,

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

(ב) א"צ לברך. עבה"ט. ובש"ס שבותי' ע"ק ח"ב סי' קימן לו כתב לברך שהחנינו על פשעים שפגעו לטרותי, וכן כתב בחזש"ת נדב"ז והביאו בכהנ"ג סי' רכה, ובהרי"ב כתב שלא שמענו ולא ראינו זה וכן עמא דבר שלא לברך שהחנינו על הרי"ט, ע"ש:

דאין נקטין לנפח: (3) המוס"ק. הוא פתח בליא. וכתב השרי שהיה ועתה היה ידוע ויש לה חטוּרַת בצנארה ויחזקבן שם בתחלה כמין דם וא"כ חס מתיבש ונעשה ממנו המוס"ק. והרמ"ה היה חושש לאכלו משום דם, והר"י כתב דפרשא בעלמא הוא אף ע"ג דמתחלה היה דם, ועין ט"ז ומ"א ובכנה"ג: (7) ראוי לאכילה.

פאר הלכה

בארץ, בגן שהולך בשדה שגדלין בו אותן הפרות והבשמים המרחיח? משמע טשטש כנסת הגדולה, והובא בהנחה מהר"ח, ע"ש בסימן ריו: * המוסק, עין משנה ברורה, ומוקח מזה נדבר האסור באכילה מטר להרים בו, דער פאן לא פליג הרא"ש וקרב"ה אלא לאכילה, אבל להרים, הלא כבאר בש"ס ומברקין בספרן עלה, ושקטת מפה דמטר להרים אף אם ניקא דהוא דם חיה, וכן כתב בבאר היטב בשם אמונת שמואל, וכן כתב במאמר מרדכי בשם פרי חדש ופירתאר ביתה דרעה סימן קח לענין ריחא מלקח, איברא, ומסתברא דלא כל דבר שנה בזה, נדבר כמו מוסק וכדומה, שעקר עומד להרים ולא לאכילה, ואפלו אם נהניק אותו בקדחה גם-כן עקר להרים, בנדאי לא חלשינן בשמרים שקא יבוא לאכלו, מה שאין כן בדבר שעקר עומד לאכילה ומחמת טוב טעמו מרים בזה, מסתברא לכתחלה אין להרים, בין דגם ריחו הוא רק טעם התבשיל שמרים מחמת טובו ושמן וכדומה, בודאי שם לחש שקא יבוא לאכילה⁽¹³⁾. ונגמא לזה איתא בש"ס: אקרנן לנוריא סחור סחור לקרא לא תתקב, משום שקא יבוא לאכלו, וכל-שכן להרים בו להקיא לעור בו פתגה לאותו דבר, ומפל-שכן אם הוא מלקח דאית בה קיקא וכדומה, פההיא סוגיא דקתפוט סי' ע"ב [והובא לעיל בסימן קסט], בודאי אסור להרים בו לכתחלה, שקא חלש מחמת ריחו ואז יהיה מקנה גם לאכל, בההיא עקבא הפל שם בש"ס, והספור לו שם פאסיפת דקנים בשם הרא"ה, משום דדינין לה נשפיה שהריחה, עין שם: * כששילי להרים בו, ודוקא נשלו כדי להרים בו, רבנה נעשה כאלו ספרי עומד להרים, כמו שכתבו התאורנים בסימן ריו, אבל אם היה מזה לפניו על השלמן והוא נהנה מהקיה ומתפנן להרים, אינו צריך לברך, דהגר הסרי עשרה אינו עומד להרים אלא לאכילה, פראיגא בתוספות ושאר ראשונים, ונדבר דלאו להרים עבידא, אפלו מתפנן להרים אינו מברך כל זמן שלא נשלו בידו, פדלקמן ברי"ו: * או לאכלו ולהרים בו וכו'. עין בבאר הגר"א דבור המתחיל והג מלי כו' שכתב וזה לשונו: עין תוספות מ"ב ע"א ד"ה נל כו' אפוקין וכו', רוצה לומר דאין מברקין בלי (הנה), לא מפני דאין מברקין בודאי עצי בשמים, אפלו בודאי בודאי בשמים) שיצא דהוא מדיבר על הכל וכן ברובת 'אשר נח' נסמן אין מברך בשאולקן אף-על-גב דנהנה מריחו]. דאם לא-כן הנה לה לאפיק מוסק וכל ביצא, וכן תוספות שם ע"ב ד"ה הא, כמה שאמרנו נ"ב ע"א: למימרא דכל היכא דלאו וכו' [רוצה לומר, דמשם מוכח דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברקין עלתה, והכא נמי כשלווקח לאכלן לא מברקין

עליות, וצנן בראש ששבת דמה ששבתו "הא מאן דפריך באתרוגא" מר' כבוד שלקחו להקריב בו או לאכלו ולקריב בו, אבל וכו', ולא ברש"י ותוספות, אבל העיקר בדעת רש"י ותוספות, עד כאן לשון הגר"א. וצנן בדפוסק-אליעזר שכתב דעת הגר"א, שהתוספות וכן רש"י שם בגי' ע"א חולקין על הראש"י כמה שפירשנו לברך בשלקחו לאכלו ולקריב בו, ומפרש דמה שכתבו התוספות "לאפוקי תפוחים וחבששים שאין עקרון לריח אלא לאכל", הינו דעלכן אפילו לוקחין להקריב ולאכל גם-כן אין מברך אין מברך בברש"י נ"ג ע"א ד"ה אין מקריבין וכו', לא בקא בתוך הסעודה, הינו אפילו הובא בשביל שניקטם. ואינו יודע קצת נוכל לומר כן בדעת התוספות. הלא הטור וכן נפנו יתקם וכן נפנו מאיר (בברכות מהר"מ) פלם קתבו בהדיא בשם התוספות דקשנולול לאכלו ולקריב בו חייב לברך, וקאמט התוספות נפנו יהודה על ברכות (שפירסם וזו מקורו), דאיכא שם בקצט כל לשון התוספות שפירסנו, ויאה שפננתם הוא כפשוטו, משום דפריך לאכילה לכן לא תקטב בה ברכת "עצי בששים" אפילו שהתוספות לא לקריב, אבל לצנן ברכת "אשדן גת" לא ארו כלל, ואי-צריך לברך אפילו בשמחתן לאכל ולקריב, וכן כתב רבנו יהודה להקריב בבתוספותיו סוף פרק אלו דברים מהראש"ש, לכו היכא אשדן מתחנן רק לאכל, אבל עירוב דעתו הוא כרובי אין מברך כלל, כמו שכתב שם, וכן ראב"ה.

שער הציון

(א) רש"י, ויש עוד טעם, שפקד נפסק התקנה לגמרי, ודמי לאמן דנתעצל תמונן במצוי דאבד ברכת¹⁵ [כל בר]: (ד) לשון חסור ותקלבו, והוא מש"ס ברכות מג ע"ב וטל את חייך וכו', ולא נראה לן דחשיבא הוא דקדם לריה, אלא הוא הדין כל דבר של אכילה ושתייה [אחרונים]: (ה) כחלפי או נהגים שמוקא בפסיו ט' שהם ופרי, כדאימא בבתי יוסף [מן משמע במאור הנרי"א וזהו פתח השלחן-ערוך]. ומאמן אבהים משמע היתה גורם "מן עץ" בלא יידי, ועל-פיו באר דנצח השלחן-ערוך לנכות בזה ודד מיינרד שאין שם "פרי-עץ" שליטן, שאין עומד דלא אכילה אלא להטריה, ומאגר נה כל דבר טבא מן העץ, דציל-כילפינים אלו מני עשב, כמל שפבס המגן-אברהם בסעף-הטו' ו: 1. ט"ז ופרי חש' ועוד אחרונים, והבא בבלי דרבי, ע"ש:

פאר הייט

ס' לה: א"צ לברך. והנאה מועטת היא, פי' שפסקת מיד ורומה לאכל
שתעצל בטעמו. וזהו"ט אין סבירין עליו שסתמו. ל"ה. עמ"א. אין סבירין על
קול ערב האילין ואין בן משש. והא דאין סבירין על רחיצה וסחיה. ויל' פיה
נאמן ונכנס ללוח: (ג) הוסיף"ט בל"א. וקמב הטר ששהי ושת אין
ממנו (הוסיף"ט). והרמיה היה חושש לאכלו משום דב, ויהי"ט הטר דפרשאי בעל

משנה ברורה

והיה בלא ברכה, ונזכר לאחר שגמר מלהרית, הפסיד ברכו, וכמו באכילה לאחר שגמר מלאכל שהפסיד ברכו הראשונה, וכמו שנתבאר בסמ"ן קסז סעיף ח: (ד) **אֵכָל לְאַחֲרָיו וכו'**, דלא תקנו ברכה אחרונה רק באכילה ושתייה ולא בריח, (ג) שהנאה מושטת היא²⁶, כתבו (ז) הפוסקים: היו לפניו שתי ברכות, אחת של טעם ואחת של ריח, נוטל תחלה המין של טעם בימינו ומברך עליו, לפי שהיא חשוכה שנכנסת בגוף, ואחר כך נוטל של ריח ומברך עליו. עוד נתבאר בפוסקים, דדוקא ארית תקנו חכמים ברכה ולא אקול ורוצה לומר, בשומע קול נעים], שאין בו ממש, וכן לא תקנו ברכה ארמיצה וכדומה²⁷, משום דאין נקנסין לגוף²⁸: ב (ה) **אם זה וכו'**, רצה לקאר ביצר מברכין עליו, ועל זה קאמר: אם זה וכו': (ו) **או מין עץ**, רוצה לומר, (ס) **אף על גב דלאו עץ גמיר הוא**, דרפיף, מפל מקום פיר' דמוציא עליו מצעו, מברך 'בורא עצי בשמים'²⁹: (ז) **כמו המוסק**, ובלשון לעז פית"ם, ובשמים זה בא מן החיה, לפיכך מברך עלה 'בורא מיני בשמים'. ודע שמוסק זה, יש אומרים שפא מצצת תניה, ויש אומרים שפא מדם של תניה אחת, שמתקבץ בצנארה ואחר כך מתיבש ונעשה בשם, ולפי סברא זו האחרונה, יש שרצו לאסור על כל פנים לתת בקדורה להטעים בריח את התבשיל, דם אסור באכילה, (י) והרבה פוסקים מתיירים אפלו לתת בקדורה, דאולינן בתר השתא³⁰, והשתא לאו דם הוא אלא עפרא בעלמא שנותן ריח טוב, ועין באלה רבה שמציד להורות דבריהם, ובפריימגדים במשפצות זוכב מציד גס' כן דיש לסמוך על דבריהם לנקל אף לקבועה בלש ששים נגדו בתבשיל: (ח) **ראוי לאכילה**, באחריו ותפוח, א' פריימגדה שמרים ריח טוב³¹, ואפלו אינו ראוי לאכל בפני עצמו אלא על ידי תערובות, וכמו שיתבאר בסוף הסעיף: (ט) **'הנותן' וכו'**, עין באלה רבה שכתב, דמש"ס ופוסקים משמע שצריך לומר "אשר נתן" בלשון עבר³²: (י) **או לאכלו ולהרית בו**, ואינו מהם ברוך

הלכות ברכת הפירות סימן רטו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

וכמו שכתבנו לקמן סימן ר"ז סעיף א"א.

[שעה"צ ס"ק יב]

דעל ענין הש"ע פלפלין וזנביל, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק א) שיש

18) ולגבי סתם פלפלין וזנביל, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק א) שיש מחלוקת אם מברכים עליהם, והוא ספק ברכה, ומטעם זה כתב החי' אדם (כלל סא ס"ה, שממנו מקור דברי המשנ"ב שם) שאין להירחב בהם, וכן כתב השו"ע הרב (סדר ברכת הנהנין פ"א ס"ט) שכיון שיש ספק אם הנהנה מירחם צריך לברך על ירחם מחמת שאין רגילות כי"כ להירחב בהם והם עשויים לתבלין בלבד, נכון שלא להירחב בהם בכדי שלא להיכנס לספק.

[ביה"ל ד"ה יא]

אבל אם בשעת לקיחתו מן פשיל שנים, גם הנה"א מודה לכל הפוסקים הנ"ל דמברך¹⁹.

19) והחזו"א (או"ח סי' לה ס"ק א ו-ה) כתב שכל שאינו עומד לרח [אלא לאכילה וכדומה] אין מברכים עליו, אף אם נטלו בידו להירחב, ושכן מבואר בביאור הגר"א (ס"ק לו ולז). וכן כתב בשו"ת רב פעלים (אר"ח ח"ב סי' לה) בדעת הגר"א, שאין מברכים על פרי שהובא לאכול ולהירחב [וכשיטת הרמב"ם אלעזר וחזו"א בדעת הגר"א, ושלם כביה"ל], ושמטעם זה, אף שלדעת הרא"ש והטור ושו"ע כאן יש לברך עליו, למעשה ראוי להימנע מלהירחב אותו מספק שמא ההלכה בדעת הגר"א, וכן כתב בנן איש חי (שנה א ואתחנן אות טו).

ופרי שהובא אליו ע"מ להירחב בלבד, כתב בשו"ת רב פעלים (שם) שאף לדעת הגר"א יש לברך עליו. מאידך, דעת החזו"א (שם) שאף על זה אין לברך, מפני שעיקר ייעוד הפרי הוא לאכילה, וע"י הבאתו להירחב הוא לא השתנה מיעודו, ורק אם ייחדו להירחב עד שיצטרך לו לאכילה מברך עליו. ומטעם זה, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ו ס"ק נ) שאין לברך על עלי נענע, שנקנו למטרת אכילה [וברכת 'בזרא עשבי בשמים', ראה מה שכתבנו להלן ס"ק לד], כיון שלפי דעות אלו אין מברכים עליהם, ועל כן לכתחילה לא ירחב בהם. מאידך דעת הגר"ש אלישיב (חזקת הברכה פ"ט עמ' 173) שיש לברך עליהם מפני שהם עומדים גם לרח, וכדעת השו"ע והמשנ"ב שאם הובא לאכילה ולהירחב מברכים עליו, וא"צ לחשוש לחזו"א, וכן דעת הגר"ש אייערבך (שם עמ' 177) כמשנ"ב, שפרי העומד לאכילה שנטלו כדי להירחב, מברך עליו.

[משנ"ב ס"ק יג]

ש"ש"ן ב"רקה זו בוללת הכל¹⁵.

15) וכדבדלה במוצאי שבת, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק א) שנהגו לברך 'בזרא מיני בשמים' על כל המינים, כדי שלא יטעו המון העם שאינם בקיאים איזו ברכה מיוחדת לברך על כל מין, אבל בברכה זו יוצא על כל המינים, ומ"מ כתב שלכתחילה טוב יותר שיקח לבשמים מין שברכתו הראויה היא בזרא מיני בשמים, כגון מוסק [ומבואר לעיל], או ציפורן, שלדעת הרבה אחרונים ברכתו בזרא מיני בשמים, כמובא במשנ"ב להלן (ס"ק טז).

[משנ"ב ס"ק טז]

וע"ז באחרונים שכתבנו לקמן קלאו"ו, והנה"א מ"מ מסיכמין ש"ט"ב יומ"ר לברך 'בזרא מיני בשמים'¹⁶ על יתה. כתבו האחרונים: המורה בקאנו"י כהנאשה והיא חפ"ה שריחה נודף וא"ם נהנה מאותו ריח, צריך לברך¹⁷.

16) ובזמננו שאין הציפורן עשוי כל כך לתבלין, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה לו) שאפשר שאף לדעת השו"ע יברך עליו 'בזרא מיני בשמים'. [והוסיף (שם) שמלבד הציפורן הוא יש גם פרח הנקרא ציפורן, והוא בודאי שברכתו 'עצי בשמים'].

17) אמנם לגבי פת חמה מבואר ברמ"א להלן (סי"ג) שי"א שאין מברכים על ריחה 'בזרח שנתן ריח טוב בפת', וביאר במשנ"ב שם (ס"ק נה) שזהו מפני שאין זה ריח חשוב שידעה ראוי לברך עליו. וראה ערוך השולחן (סי"ד) שהעיר שלכאורה אין פת שונה מתבשיל, שאין מברכים עליו אף אם ריחו טוב מפני שאין הכוונה בו עבור הריח].

המשך מעמוד קודם

ופרי סמדר, כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' מד) שאין איסור ערלה נהג בו מפני שאינו פרי עדין, אך כשהוא בוסר כבר אסור להירחב אותו, והביאו המחזיק ברכה (ס"ק ח), וכן מבואר ברמב"ם (פ"ט ממעשר שני ה"ג).

והעובר במקום שיש בו ריח של איסור הנאה, כגון פירות ערלה העומדים לרח, הורה הגר"ח"פ שיינברג (חזקת הברכה פ"ט עמ' 179), שאם קשה להימנע מלהירחב ויש לו טרחה גדולה ללכת בדרך אחרת, יכון שלא להנות מהירח.

ברכת בשמים ביום כיפור, שאין לברך על פרי הראוי לאכילה שמא יבא לאוכלו.

ולהירחב בשמים של ערלה, כתב השו"ע (יו"ד סי' קח סעיף ז) שאסור, משום שהם אסורים בהנאה. אכן הביא הש"ך שם (ס"ק כז) מדברי הראשונים שאין זה אלא בדברים העומדים לרח, שכן דרך הנאתם, אבל בדברים העומדים לאכילה אין איסור להירחב בהם [ואף שפקפק בזה, מ"מ מבואר בביה"ל (שם) שלהלכה מותר].

